

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ СОЛИҚ ТЎЛОВЛАР ҲИСОБИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Раджапов Қаландар Озодович
Тошкент давлат иқтисодиёт
университети магистранти

https://doi.org/10.55439/ECED/vol25_iss2/a28

Аннотация. Ўзбекистон Республикасида солиқ ва бошқа мажбурий тўловлар йиғилувчанлигининг зарур даражасини таъминлаш ҳамда имтиёзлар бериш борасида аниқ мезон ва механизмларни ишлаб чиқиш, берилаётган имтиёзлар ва преференцияларнинг самарадорлигини баҳолашга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Калит сўзлар: бюджет сиёсати, солиқ маъмурчилиги, солиқ тушумлари, солиқ имтиёзлари, солиқ ҳисоботи, солиқ ставкаси, преференциялар.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СЧЕТА НАЛОГОВЫХ ПЛАТЕЖЕЙ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

Раджапов Каландар Озодович
Магистрант Ташкентского государственного
экономического университета

Аннотация. В Республике Узбекистан особое внимание уделяется разработке чётких критериев и механизмов обеспечения необходимого уровня собираемости налогов и других обязательных платежей, а также оценке эффективности данных мер по предоставления льгот и преференций

Ключевые слова: бюджетная политика, налоговое администрирование, налоговые поступления, налоговые льготы, налоговая отчетность, налоговая ставка, преференции.

IMPROVING TAX ACCOUNTS REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Radjapov Qalandar Ozodovich
Master of the Tashkent State University of Economics

Abstract. In the Republic of Uzbekistan, special attention is paid to the development of clear criteria and mechanisms for ensuring the required level of collection of taxes and other obligatory payments, as well as the provision of benefits, and assessing the effectiveness of these measures. benefits and preferences.

Keywords: budget policy, tax administration, tax revenues, tax benefits, tax reporting, tax rate, preferences.

Кириш. Республикада инвестицион жозибадорликни янада яхшилаш мақсадида солиқ ислохотлари давом эттирилмоқда. Шунингдек, солиқ имтиёзлари самарадорлигини мониторинг ва назорат қилиш бўйича таъсирчан тизимни жорий этиш орқали имтиёзларнинг солиқ тўловчининг молиявий фаолиятига таъсирини таҳлил қилиш ҳамда самарасиз ва мақсадсиз берилган имтиёзларини бекор қилиш бўйича бир қанча меъерий-ҳуқуқий ҳужжатлар тасдиқланиши, шу жумладан, Солиқ кодексининг тегишли моддаларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритилмоқда.

Бугунги кунда солиқ органларида Ўзбекистон Республикасининг норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари ва халқаро шартномаларда (шу жумладан, махфий ҳужжатларида) назарда тутилган солиқ имтиёзлари ҳисобини юритиш, уларни қўллашни амалга оширувчи юридик

шахслар ва яқка тартибдаги тадбиркорлар ҳисобининг тўлақонли ва ўз вақтида юритилишини таъминлаш, мазкур масала бўйича махсус ахборот базасини шакллантириш, улардан фойдаланиш, тизимли таҳлил қилиш мақсадида ишлаб чиқилиб, такомиллашиб бормоқда. Солиқ қўмитаси томонидан “Солиқ имтиёзлари ҳисобини юритиш ва таҳлил қилиш” ҳамда солиқ органлари таркибий тузилмаларида солиқ имтиёзлари маъмуриятчилиги масалалари юзасидан ўзаро ҳамкорлик ва ахборот алмашиш барча солиқ органларига тааллуқли ҳисобланади. Ўзбекистон Республикасида солиқлар бўйича имтиёзлар Ўзбекистон Республикасининг солиқ қонунчилиги асосида тақдим этилиши белгиланган. Солиқ имтиёзларини ҳисобга олиш бўйича марказий маълумотлар базаларида, шунингдек, уларни қўллаётган юридик ва жисмоний шахслар тўғрисидаги

маълумотларнинг сифатини таҳлил қилишда куйидагиларга эътибор бериш керак.

Ўзбекистон Республикасида Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 22 сентябрдаги “Солиқ тўловчиларни ҳисобга олишни янада такомиллаштириш ва қўшилган қиймат солигининг ўрнини қоплаш тартибини соддалаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 595-сонли қарорига асосан солиқ имтиёзлари ҳисобини юритиш ҳамда таҳлил қилиш тартибини ишлаб чиқиш зарур бўлади.

Шу нуқтаи назардан таъкидлаш керакки, солиқ тўловлар ва солиқ имтиёзлари ҳисобини юритишни тартибга солишда дунё мамлакатлари амалиётида мавжуд бўлган тажрибалар, усуллар ва мезонларни ўрганган ҳолда, замонавий усуллардан фойдаланиш ва такомиллаштириб бориш долзарб мавзу бўлиб қолмоқда.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили.

Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексининг “Солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар” деб номланган 12-моддасида солиқ ва бошқа мажбурий тўловлар куйидагича эътироф этилган:

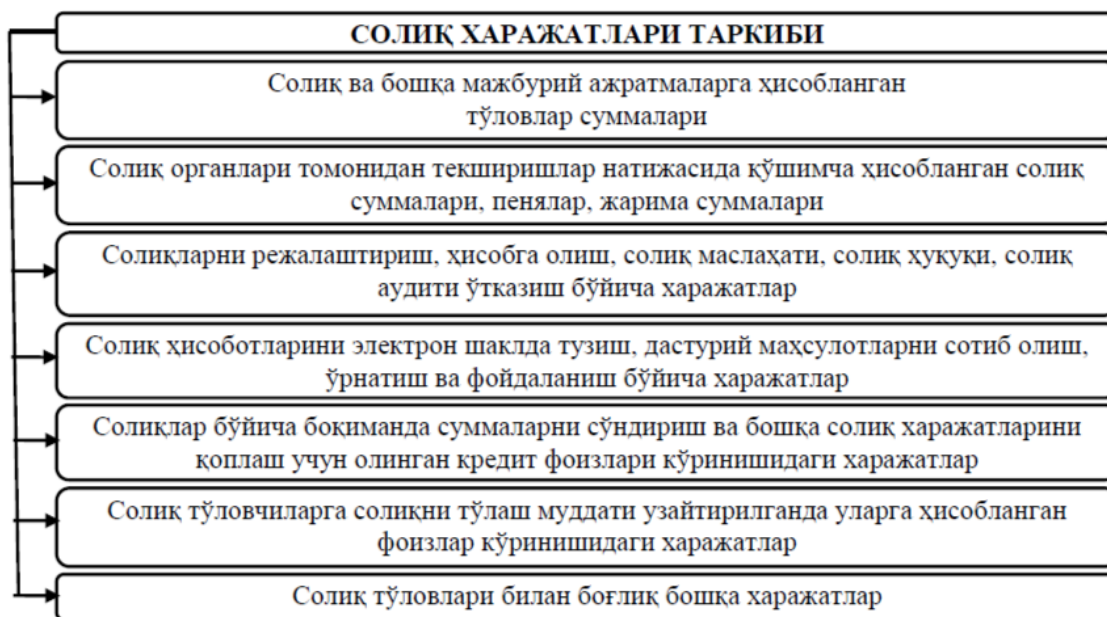
Солиқлар деганда, ушбу кодексда белгиланган, муайян миқдорларда ундириладиган, мунтазам, қайтариб берилмайдиган ва беғараз хусусиятга эга бўлган, бюджетга йўналтириладиган мажбурий пул тўловлари тушунилади[1].

Бундан кўриниб турибдики, тўловлар икки қисмга: солиқ тўловлари ва бошқа мажбурий тўловларга бўлинади.

Ўрганишларда, иқтисодий адабиётлар, илмий тадқиқотлар ва меъёрий ҳужжатларда «солиқ тўлови» тушунчасига турлича таърифлар ҳамда тушунтиришлар берилган.

А.Абдуллаев фикрича, солиқ тўловлари бўйича солиқ мажбуриятларининг вужудга келиши асосида корхона уларни бухгалтерия ҳисобида харажат сифатида тан олиши керак, деб ҳисоблаган. Молиявий ва солиқ ҳисоботларидаги маълумотларнинг объектив бўлишлиги учун даромадлар ва харажатлар тан олиниши зарурлиги билдирилган.

Солиқ харажатлари таркибида куйидаги харажатларни киритиш таклиф қилинган[2].

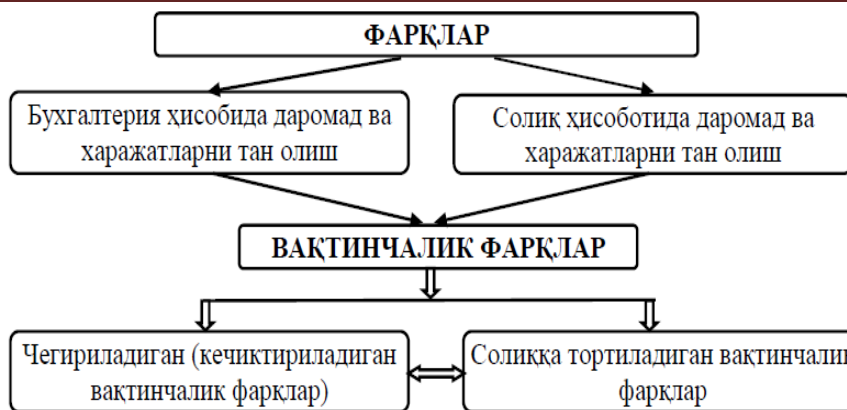

1-расм.Солиқ харажатлари таркиби

Халқаро амалиётда хўжалик юритувчи субъектларда солиққа тортиладиган фойдани аниқ ҳисоблашда “доимий фарқлар”, “вақтинчалик фарқлар” тушунчалари муҳим аҳамиятга эга. Фарқлар бухгалтерия ҳисобида кўрсатилган фойда билан солиққа тортиш мақсадида аниқланган фойда ўртасидаги тафовутдир.

Бу фарқлар даромадлар ва харажатларни бухгалтерия ҳисоби ва солиқ қонунчилигида тан олиш қоидалари ҳар хиллигидан келиб чиқади.

Молиявий ва солиқ ҳисоботларидаги маълумотларнинг объектив бўлишлиги учун даромадлар ва харажатлар тан олиниши зарур. Бухгалтерия ҳисобининг 12-сонли “Фойдадан солиқ” номли халқаро стандартида вақтинчалик фарқларга куйидагича таъриф берилган: Вақтинчалик фарқлар молиявий ҳолат тўғрисидаги ҳисоботда акс эттирилган актив ёки мажбуриятнинг баланс қиймати билан унинг солиқ базаси ўртасидаги фарқлардир[3].

2-расм. Фойда солиғи бўйича фарқларнинг таснифи[2]

Шундан келиб чиққан ҳолда, А.Абдуллаев Солиқ кодексининг 218-моддасида келтирилган нормаларни бухгалтерия ҳисоби счётларида акс эттириш бўйича қуйидаги таклифларни берган:

1) тадбиркорлик фаолияти доирасида фойдаланиладиган кўчмас мулк сотиб олинганда, қўшилган қиймат солиғи бўйича “ҳисобга олинандиган солиқ суммаси”ни бухгалтерия ҳисобида акс эттиришни 0970-“Қўшилган қиймат солиғи бўйича ҳисобга олинандиган солиқ суммаси – узоқ муддатли қисми” номли счёти ва 3230-“Қўшилган қиймат солиғи

бўйича кечиктирилган жорий қисми” номли счётда ҳисобга олиш ва ушбу счётни ишчи счётлар режасига киритиш;

2) 0970-“Қўшилган қиймат солиғи бўйича ҳисобга олинандиган солиқ суммаси – узоқ муддатли қисми” номли счёти ва 3230-“Қўшилган қиймат солиғи бўйича кечиктирилган жорий қисми” номли счётларни ишчи счётлар режасига киритиш асосида сотиб олинган асосий воситаларни бухгалтерия ҳисоби счётларида қуйидагича акс эттиришни таклиф қилган(3-жадвал):

1-жадвал

Сотиб олинган асосий воситаларга тегишли бўлган ҚҚСни счётларда акс эттириш тартиби[2]

№	Хўжалик операцияларининг мазмуни	Счётлар корреспонденцияси		Суммаси
		Дебет	Кредит	
1.	Мол етказиб берувчилардан асосий восита сотиб олинди	0820	6010	640000000
2.	Мол етказиб берувчилардан асосий восита харид қилишда ҚҚС бўйича ҳисобга олинандиган солиқ суммаси (узоқ муддатли қисми, 36 календарь ой учун)	0970	6010	160000000
3.	Мол етказиб берувчилардан олинган кўчмас мулк суммаси ўтказиб берилди	6010	5110	800000000
4.	Харид қилинган кўчмас мулк объекти асосий воситалар таркибига ўтказилди	0120	0820	640000000
5.	ҚҚС бўйича ҳисобга олинандиган солиқ суммасининг жорий қисми, 1/3 қисмига	3230	0970	53333333
6.	ҚҚС суммаси 1 календарь ой учун ҳисобга олинди (53333333/12 ой)	4410	3230	4416667

Умуман, бухгалтерия ҳисобининг моделларини ўрганишда “ҳисоб модели”, “ҳисобнинг миллий модели”, “ҳисобнинг халқаро модели”ни бир-биридан фарқлаш керак.

Модель бошқа тизим тўғрисида маълумотлар олиш воситаси бўлиб, моддий ёки фикрлаш асосида кўзда тутиладиган тизим тушунилади[4]. Модель амалдаги ва функцияси давом этаётган тизимларни маълум бир хусусиятига кўра тасаввур этишдир. Бухгалтерия ҳисобининг миллий тизимига нисбатан унинг модели эса муҳим хусусиятлар ва

миллий ҳисоб тизими таснифининг тасаввури тушунилади. Миллий ҳисоб моделлари бир-биридан мамлакатларда олиб борилаётган иқтисодий, сиёсий, ижтимоий ва бошқа жараёнларнинг хусусиятлари билан фарқ қилади. Ҳисоб моделининг илмий маҳиятидан келиб чиқсак, биринчилардан бўлиб, итальян математиги Луко Пачоли томонидан яратилган. Бу модель “икки ёқлама ёзув”[5] деб номланган ва ҳозирги бухгалтерия ҳисобининг асоси бўлиб ҳисобланади.

Иқтисодчилар томонидан XX асрнинг иккинчи ярмидан бошлаб ҳисоб моделлари борасида илмий тадқиқотлар олиб борилди ва улар бир қанча белгиларга кўра таҳлил қилинди. Уларнинг асосида икки хил қараш: дедуктив ва индуктив қарашлар ажралиб турди. Дедуктив қарашда бухгалтерия ҳисоби моделининг шаклланиши ва ривожланишига ташқи омиллар таъсири ўрганилди. Шунингдек, бир қанча мамлакатларда иқтисодий, сиёсий, ижтимоий ва бошқа шароитлар бирига ўхшаш бўлиб, улар бухгалтерия ҳисоби тизимига таъсир кўрсатади.

Дедуктив қарашнинг асосчиси Г.Р.Хетфилд бўлиб, у ғарб мамлакатларидаги бухгалтерия ҳисобини учта методга: Америка, Британия, континенталга бўлиб, уларга тушунтиришлар берган.

Бир қанча хитойлик иқтисодчилар, жумладан, профессорлар Ли Синьхэ (Нанкин университети), Тан Юньвэй (Шанхай университети), Тан Юньвэй (Шанхай университети) ва бошқалар юқоридаги қарашларни маъқуллаган ҳолда, бухгалтерия ҳисоби тизимига қуйидаги омиллар таъсир кўрсатишини ўзларининг тадқиқотларида эътироф этган[6]:

- сиёсий омиллар;
- ҳуқуқий омиллар;
- иқтисодий омиллар;
- халқаро омиллар;
- маданий омиллар;
- таълим билан боғлиқ омиллар;
- бухгалтериянинг профессионалиги билан боғлиқ омиллар.

Хитой тадқиқотларида “Муго” ёки “Она давлат” тушунчаси ҳам мавжуд, яъни маълум бир давлатлар иқтисодий, сиёсий ва маданий ҳамкорлик билан бир қаторда ҳуқуқий базасига ҳам катта таъсир кўрсатади, шу жумладан, бухгалтерия ҳисоби тизимига ҳам.

Тадқиқотчилар томонидан “Она давлат” сифатида қуйидагилар қайд этилади:

АҚШ, унинг модели Мексика ва Жанубий Америка мамлакатлари ҳисоб модели ва тизимига таъсир кўрсатган;

Буюк Британия, унинг модели Австралия ва Ҳиндистон мамлакатлари ҳисоб тамойиллари асосини ташкил этади;

Франция, унинг модели Наполеон кодекси асосида Жанубий Европа, Жанубий Америка мамлакатларининг Фуқаролик кодекслари қабул қилинган ва ҳозир ҳам ҳаракатда[7].

Жаҳон миқёсида бухгалтерия ҳисоби тизими қуйидаги йирик моделларга бўлиниди:

Континентал (европа модели);

Британия-америка модели;

Жанубий Америка модели;

Бухгалтерия ҳисобининг ислом модели.

Россияда бухгалтерия ҳисоби тизимининг уч модели таснифи Г.Мийк, Г.Мюллер, Х.Гернон томонидан яратилган. Бунда қуйидаги асосий моделлар кўрсатилган[8]:

инглиз-америка модели (АҚШ, Буюк Британия, Голландия, Австралия, Канада ва шу кабилар);

континентал модель (Германия, Франция, Австрия, Бельгия, Греция, Дания, Испания, Россия, Швейцария, Япония ва шу кабилар);

Жанубий Америка модели (Аргентина, Бразилия, Чили, Эквадор, Парагвай, Перу ва шу кабилар). Континентал моделда бухгалтерия ҳисобининг асосий мақсади, инвесторларнинг қизиқишини қондириш эмас, балки мажбурий давлат нормаларига мувофиқ солиққа тортиш базасини аниқлаш, ҳисоблашдир.

Шунингдек, бунда ҳуқуқий нормалар ва қоидалар принципиал характерга эга. Бухгалтерия ҳисоби тизимининг ижро органи ҳуқуқат томонидан назорат қилинади. Индуктив қараш дедуктив қарашга альтернатив (муқобил) бўлиб, у асосий иқтисодий таҳлилнинг статистик методларига таянади. Бу борада тадқиқотлар йирик халқаро корхоналар (KPMG, Price Waterhouse Coopers, Ernst, & Young) томонидан олиб борилади.

Ислом моделининг асосий жиҳатлари шундан иборатки, унда, асосан, Куръон ва суннатда белгиланган талаблар амал қилади. Бундан ташқари корхона даромадларининг манбалари ҳам кескин фарқланади. Жумладан, спекулятив даромадлар, фоизлар таъқиқланади. Исломий ва анъанавий бухгалтерия ҳисоби ўртасида жуда кўп ўхшашликлар мавжуд, иккаласида ҳам фойдаланувчиларга таққослаш орқали қарорлар қабул қилиш имкони берилади.

Исломий ва муқобил инвестицияларни баҳолаш харажатларни минималлаштиришга имкон берадиган фойдали иқтисодий маълумот бериш билан боғлиқ. Аммо шарият доирасида муомалада бўладиган исломий битимлар моҳияти ҳар хил, чунки исломий ташкилотлар ижтимоий-иқтисодий адолат ва барқарорликка ҳисса қўшиши шарт. Исломий бухгалтерия ҳисоби тижорат ҳуқуқидан кўра ахлоқий қонунларга асосланади. Унинг мақсади исломий ташкилотлар ўз ишларида шарият принципларига амал қилишини таъминлашдир. XX асрнинг охирига келиб, бухгалтерия ҳисобини моделлаштириш соҳаси бўйича

олиб борилган тахлилий ва таққослама илмий тадқиқотлар натижасида бухгалтерия ҳисобининг янги моделларини шакллантиришга эҳтиёжлар пайдо бўлди.

Жаҳонда рўй бераётган глобаллашув ва ахборотлашув жараёни талабларига мос келувчи бухгалтерия ҳисобининг янги моделларни ишлаб чиқишга янги методик ёндашувлар тайёрланмоқда. И.В.Киселева, Н.В.Кулишнинг ёзишича, бухгалтерия ҳисобининг янги моделини интеграцион-технологик модель деб аташимиз мумкин, унинг моҳияти шундан иборатки, иқтисодий субъект ахборотларини янги инфорацион технологиялар ёрдамида ягона ахборотлар майдонига йўналтиради[9].

Соҳа мутахассиси З.Н.Қурбонов ўзининг илмий ишларида континентал модель тўғрисида қуйидаги фикрларни билдирган: “Континентал” моделда бухгалтерия ҳисоби тизими бевосита солиққа тортишнинг тамойиллари, қоидалари асосида шаклланади ва юритилади.

Бу модель ташкил қилинганда, молиявий бухгалтерия ҳисоби билан солиқ ҳисобининг кўрсаткичлари мос келади. Шунинг учун ҳам “континентал” модель баъзан “солиқ” модели деб ҳам юритилади[10].

Бухгалтерия ҳисоби моделларини ўзгартиришдан асосий мақсад унинг турларини ёки таркибий қисмларини аниқлаш эди. Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларида молиявий ва бошқарув ҳисоблари бухгалтерия ҳисобининг таркибий қисми сифатида қайд этилган бўлса, кейинги даврда иқтисодий адабиётларда “солиқ ҳисоби” ёки “солиқ тўловлари ҳисоби” тушунчалари бухгалтерия ҳисобининг қуйи тизими сифатида ёритилмоқда. Бухгалтерия ҳисобининг модели миллий ҳисоб тизими тавсифи ва унинг муҳим хусусиятларини ифодалайди. Миллий ҳисоб моделлари бир-биридан мамлакатларда олиб борилаётган иқтисодий, сиёсий, ижтимоий ва бошқа жараёнларнинг хусусиятлари билан фарқ қилади. Ҳисоб моделининг илмий моҳиятидан келиб чиқсак, у биринчилардан бўлиб, итальян математиги Луко Пачоли томонидан яратилган. Бу модель «икки ёқлама ёзув»[5] деб номланган ва ҳозирги бухгалтерия ҳисобининг асоси ҳисобланади.

Жумладан, О.Н.Волкованинг фикрича, “Ривожланган мамлакатларда солиқ тизимининг ривожланиши ва мураккаблашиши натижасида солиққа тортиш базасини аниқ ҳисоб-китоб қилиш зарурати туғилди. Давлат ҳам,

мулкдор ҳам ва бошқарувчилар ҳам билаларки, бундай ҳисоб-китоблар учун ягона ва объектив маълумот умумқабул қилинган тамойилларга мос равишда жамланган ҳисоб маълумотларидир. Шу тариқа солиқ ҳисоби пайдо бўлди”[11].

Тадқиқот методикаси. Солиқ тўловлари ҳисобини такомиллаштириш ва тартибга солиш бўйича мавжуд бўлган илмий тадқиқотларни ўрганиш, тахлилий ва тўловлар ҳисоби шаклланишини қиёсий солиштириш, статистик маълумотларни ўрганиш ва иқтисодий жиҳатдан таққослаш, умумлаштирилган маълумотни гуруҳлаш, индукция ва дедукция усулларида кенг фойдаланилган.

Таҳлил ва натижалар. Ўзбекистон Республикасида солиқлар бўйича имтиёзлар Ўзбекистон Республикасининг солиқ қонунчилиги асосида тақдим этилади. Имтиёзлар ҳисобини юритиш мақсадида “Е-имтиёз” автоматлаштирилган ахборот тизими амалиётга жорий этилади. Дастур ёрдамида солиқ тўловчиларга тақдим этилган имтиёзлардан тўғри фойдаланишини назорат қилиш, бизнесда соғлом рақобат муҳитини яратиш, имтиёздан фойдаланиш юзасидан хабардор қилиш интерактив хизматини жорий этиш орқали товар ва хизматлар ҳамда корхоналарга имтиёзларни боғлаш механизми яратилади. Солиқ тўловчиларга реализация қилинаётган товар ва хизматларга ҳамда объектларга (кўчмас мулк ва ер участкаси) имтиёзларни қўллаш ёки рад этиш қуйидаги босқичларда амалга оширилади.

Биринчи босқичда имтиёздан фойдаланиш юзасидан хабардор қилиш интерактив хизмати орқали келиб тушган мурожаатлар сараланади.

Иккинчи босқичда имтиёзни қўллаш бўйича мурожаатлар категорияларга ажратилади ва бир иш куни ичида тегишли тузилмага ички идоравий ҳужжат орқали хулоса бериш учун юборилади.

Учинчи босқичда солиқ тўловчиларга хизмат кўрсатиш тузилма (Солиқ турига масъул бошқарма ва бўлимлар) томонидан мазкур тузилмалар билан биргаликда хулоса тайёрланиб, имзоланади.

Тўртинчи босқичда имтиёз қўлланилиши юзасидан хулоса қилинган ҳолларда автоматлаштирилган ахборот тизимига киритилади. Имтиёз қўлланилиши рад этилган ҳолларда хулоса олинган куннинг ўзида солиқ тўловчига асосланган хабар юборилади.

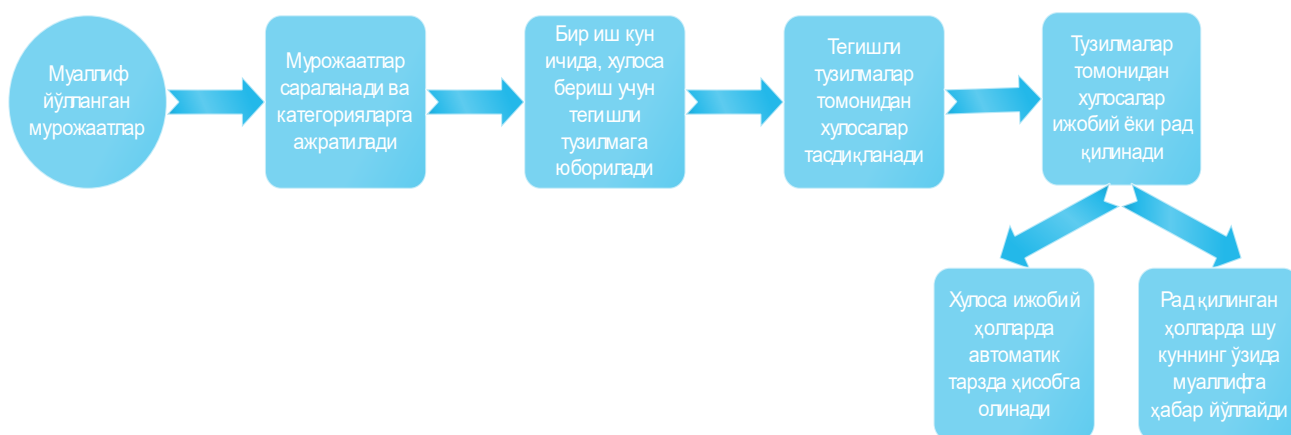
Солиқ тўловчилар томонидан йўлланган мурожаатларнинг бажарилиш кетма-кетлиги ва ижро муддатлари бўйича босқичма-босқич бажарилиши

Босқичлар	Субъектлар	Тадбирлар	Амалга ошириш даври
1-босқич	Интерактив хизмати орқали йўлланган мурожаат	Имтиёздан фойдаланиш юзасидан хабардор қилиш тўғрисида йўлланган мурожаатларни ўрганиш ва саралаш	Дойимий назоратга олиб, статистикасини юритиш
2-босқич	Тегишли тузилма (бўлим, шуъба)	Имтиёзни қўллаш бўйича мурожаатлар категорияларга ажратилади ва тегишли тузилмага ички идоравий ҳужжат орқали хулоса бериш учун юборилади	1 иш кун муддатида
3-босқич	Солиқ органларининг тегишли бўлимлари	Солиқ тўловчиларга хизмат кўрсатиш тузилма (Солиқ турига масъул бўлим ва шуъбалар) томонидан мазкур тузилмалар билан биргаликда хулоса тайёрланиб, имзоланади	Масъул тузилмалар хулосани доимий тасдиқлайди
4-босқич	Автоматик тарзда хабар юбориш	Имтиёз қўлланилиши юзасидан хулоса қилинган ҳолларда автоматлаштирилган ахборот тизимига киритилади. Имтиёз қўлланилиши рад этилган ҳолларда хулоса олинган куннинг ўзида солиқ тўловчига асосланган хабар юборилади	Шу куннинг ўзида электрон тарзда ёки қоғоз кўринишида юборилади

Манба: муаллиф томонидан ишлаб чиқилди.

Солиқ имтиёзларидан фойдаланиш тўғрисида юборилган маълумотларни ўрганиб чиқиш бўйича Солиқ қўмитаси томонидан ишчи гуруҳ таркиби тасдиқланиши керак. Ишчи гуруҳнинг хулосасига асосан амалга оширилиши белгилаб қўйилади. Ахборот-коммуникация технологиялари бошқармаси “Янги технологиялар” маркази ДУК “Имтиёздан фойдаланиш юзасидан хабардор қилиш” интерактив хизмати амалиётга жорий этилишини таъминлайди. Солиқ қўмитасининг те-

гишли бўлими томонидан солиқ имтиёзларини қўллаш олиш ҳуқуқига эга бўлган юридик шахслар ва яқка тартибдаги тадбиркорлар ҳисобини юритиш бўйича маълумотлар “Е-имтиёз” ахборот тизимида шакллантирилади ва ҳар бир солиқ имтиёзи учун алоҳида солиқ имтиёзи уникал коддини (ID-рақами) беради. Мазкур ахборот базаси барча фойдаланувчиларга солиқ имтиёзларидан фойдаланган корхоналар тўғрисидаги маълумотларни тез (битта СТИР ва бошқа) шакллантириб олиш ва назорат қилиш имкониятини яратади.

3-расм Солиқ тўловчи имтиёздан фойдаланиш юзасидан йўлланган мурожаатнинг ижросини қилиш кетма-кетлиги

Манба: муаллиф томонидан ишлаб чиқилди.

Баҳолаш жараёнида амалга оширилган самарадорлик ҳисоб-китоблари солиқ, статистик, молиявий ҳисобот маълумотлари, шунингдек, бошқа ишончли маълумотларга асосланиши керак.

Юқоридагиларни инобатга олган ҳолда, республикада рақобат муҳитини янада яхшилаш ҳамда солиқ маъмурчилигини такомиллаштириш ва иқтисодийнинг барқарор

дагилар таклиф этилади.

Солиқ тўловлар ҳисобини такомиллаштириш барча мамлакатларнинг муҳим масалалардан бири ҳисобланади. Солиқ тўловларининг яхши тизимини сақлаш ва уни такомиллаштириш давлат бюджетининг барқарорлиги ва мамлакатнинг иқтисодий ривожланишига қўллашнинг муҳим шарти ҳисобланади. Бу эса барча фуқаролар учун самарали ва ўзларининг молиявий ҳолатларини мустаҳкамлаш учун муҳимдир.

Солиқ тизимини такомиллаштиришда бир нечта муҳим асосий масалалар мавжуд. Биринчиси, солиқ тўловлари тўғри ва адолатли ҳисобланиши лозим. Бу солиқ тўловларининг тўғри ҳисобланишини таъминлаш ва молиявий ривожланишнинг барқарорлигини кафолатлаш учун зарурдир. Солиқ ҳисобларининг тўғри бўлиши мамлакат ривожланишида асосий омил ҳисобланади.

Иккинчиси, солиқ тизими ўз ичига иқтисодий равишда транспаренцияни таъминлаши керак. Фуқаролар, корхоналар, ва давлат органлари учун солиқ қоидаларининг осонроқ тушунилиши ва амалга оширилиши солиқ ҳисобларининг тўғри ҳисобланганлигини ва молиявий ҳисоб-китобларнинг транспаренциясини оширади. Бу эса коррупцияга қарши кураш ва молиявий ривожланиш учун муҳимдир.

Учинчи муҳим масала солиқ тизимининг иқтисодий инновацияларга мослаштирилиши кераклигидир. Иқтисодий равишда янгиликларни қабул қилиш, солиқ тўловларини яхши тартибда амалга ошириш учун автоматлаштирилган усулларни ишлаб чиқиш солиқ тизимини ривожлантириш учун зарурдир. Бу солиқ тизимининг қулайликларини оширади ва фуқароларга ва корхоналар учун солиқ тўловларини тўғри ва осон қилишда ёрдам беради.

Солиқ тўловлари ҳисобини такомиллаштириш мамлакатнинг молиявий ривожланиши ва фуқаролар учун адолатли муҳит яратишда муҳим роль ўйнайди. Солиқ тизимининг такомиллаштирилиши барча фуқаролар учун яхши имкониятларни яратади ва давлат бюджетининг барқарорлигини таъминлайди. Шунингдек, солиқ тизимининг такомиллаштирилиши молиявий ривожланиш ва коррупцияга қарши кураш учун зарурдир. Мамлакатлар бу масалага катта эътибор бериш ва солиқ тизимини мустаҳкамлаш учун ҳаракат қилишлари лозим.

такомиллаштирилиши молиявий ресурслардан самарали фойдаланиш ва содиқлигини таъминлашда ўзига хос аҳамиятга эга. Солиқ тўловлар ҳисобини такомиллаштириш мамлакатнинг молиявий мақбулиятини оширади ва чет эл инвесторлари учун ҳам атрактив инвестиция муҳитини яратишда ўрин олади.

Бир неча мамлакатларда солиқ тизимини такомиллаштириш учун муҳим қадамлар қўйилмоқда. Бу солиқ тизимини автоматлаштириш, электрон солиқ ҳисоб-китобларини жорий қилиш, солиқ тўловларининг мониторингини ошириш ва солиқ тўловларининг ўз вақтида қабул қилиниши ва ҳисобланиши учун янги технологияларни қўллашни ўз ичига олади.

Солиқ тўловлар ҳисобини такомиллаштириш, мамлакатлар учун кўпроқ самарали ва барқарор молиявий тизим яратишда катта аҳамиятга эга. Бу молиявий ривожланиш ва фуқароларнинг молиявий ҳолатини яхшилашда ўзига хос муҳим ўринни тутади. Шунингдек, бу демократик ва иқтисодий транспаренцияни ошириш, коррупцияга қарши кураш ва молиявий ривожланишни таъминлашда энг муҳим йўллардан бири ҳисобланади.

Солиқ тизимини такомиллаштириш учун мамлакатлар қонун ҳужжатлари ва солиқ ҳисоб-китоблари, ҳисоботлар ва бошқа муҳим молиявий маълумотларга оммавий киришни таъминлаш, солиқ тизимини автоматлаштириш ва янги технологиялардан самарали фойдаланишга қаратилган қонуний ва иқтисодий жараёнларга эътибор бериш лозим. Бу жараён давомида мамлакатлар ўз тизимларини такомиллаштириш ва молиявий ҳисоб-китобларни транспаренция ва содиқлик асосида бошқариш учун ҳаракат қилиши зарур.

Бошқа муҳим қадам солиқ тизимини такомиллаштиришда, фуқаролар ва корхоналар орасидаги молиявий муносабатларнинг осонлаштирилиши ва молиявий ривожланишга ёрдам беришдир. Бу солиқ тизимининг бошқа соҳаларга кўрсатилган фаолиятларини ўрганиш, солиқ тўловларининг тўғри ва барқарор ҳисобланганлигини таъминлаш ва солиқ қоидаларига риоя қилишда хавфсизликни таъминлашга ёрдам беради.

Солиқ тўловлар ҳисобини такомиллаштириш, мамлакатлар учун мустаҳкам молиявий тизим яратишда муҳим вазифалардан бири ҳисобланади. Бу янги инвестицияларни жалб қилиш, коррупцияга қарши кураш, демократик транспаренцияни таъминлаш ва мамлакатнинг иқтисодий ривожланишини

мустаҳкам қилиш учун зарурдир. Ҳар бир мамлакатда солиқ тизимини такомиллаштиришга қарорли ва самарали қадам ташлаш орқали фуқаролар учун яхши молиявий муҳит яратишга эришилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президенти “Ўзбекистон Республикасининг солиқ сиёсатини такомиллаштириш концепцияси тўғрисида”ги фармонни имзолади. Ҳужжат матни ЎЗА томонидан келтирилган. Ҳужжатда Ўзбекистон Республикасининг солиқ сиёсатини такомиллаштириш концепциясининг асосий йўналишлари этиб қуйидагилар белгиланди:

- иқтисодиётга солиқ юкининг даражасини камайтириш, шунингдек, солиқ солишнинг соддалаштирилган ва умумбелгиланган тизими бўйича солиқларни тўлайдиган хўжалик юритувчи субъектлар ўртасидаги солиқ юки даражасидаги номутаносибликларни бартараф этиш;

- солиқларни унификация қилиш йўли билан уларни мақбуллаштириш, ўхшаш солиқ солиш базасига эга бўлган солиқларни бирлаштириш, солиқ ҳисоботларини қисқартириш ва соддалаштириш, операция харажатларни минималлаштириш;

- макроиқтисодий вазиятнинг барқарорлигини, Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджети ва унинг даромадларини мустаҳкам шакллантиришни таъминлаш;

- солиқ қонунчилигини соддалаштириш, солиқ муносабатлари соҳасида норматив-ҳуқуқий ҳужжатлардаги зиддиятлар ва қарама-қаршилиқларни бартараф этиш, инсофли солиқ тўловчиларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатлари ҳимоясини кучайтириш;

- солиқ солиш масалаларини тартибга соладиган ҳавола қилувчи нормалар ва қонунности ҳужжатларини максимал даражада чеклаган ҳолда солиқ қонунчилигининг барқарорлигини ҳамда Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси нормаларининг тўғридан-тўғри амал қилишини таъминлаш, шу жумладан, кодексда солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар ставкалари миқдорларини белгилаш;

- хорижий инвесторлар ва инвестициялар учун қулай режимни сақлаб қолиш, уларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш ва ишончли ҳуқуқий ҳимоялаш;

- солиқ назоратининг шакл ва механизмларини, шу жумладан, солиқ солиш объектлари ҳамда солиқ тўловчиларни янада тўлиқ қамраб олиш ва ҳисобини таъминлайдиган замонавий ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этиш ҳисобига тако-

миллаштириш, трансфер нархларни шакллантириш билан боғлиқ операцияларга солиқ солиш тартибини жорий этиш.

Хулоса ва таклифлар. Солиқ тўловлар ҳисобини такомиллаштириш республикамиз учун мустаҳкам молиявий тизим яратишда муҳим вазифалардан бири ҳисобланади. Бунда янги инвестицияларни жалб қилиш, коррупцияга қарши кураш, демократик транспаренцияни таъминлаш ва давлатимизнинг иқтисодий ривожланиши мустаҳкамланиши кўзда тутилган. Бундан ташқари солиқларни унификация қилиш йўли билан уларни мақбуллаштириш, ўхшаш солиқ солиш базасига эга бўлган солиқларни бирлаштириш, солиқ ҳисоботларини қисқартириш ва соддалаштириш, операция харажатларни минималлаштириш тўғрисида алоҳида урғу берилмоқда.

Шунингдек, солиқ тўловлар ҳисобини такомиллаштириш барча мамлакатларнинг муҳим масалаларидан бири ҳисобланиши ва солиқ тўловларининг яхши тизимини сақлаш, уни такомиллаштириш, давлат бюджетининг барқарорлиги ва мамлакатнинг иқтисодий ривожланишига қўллашнинг муҳим шарт ҳисобланиши назарда тутилган. Бу эса барча солиқ тўловчилар ва фуқаролар учун самарали бўлиб, ўзларининг молиявий ҳолатларини мустаҳкамлаш алоҳида ўринга эга.

1. Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексида тиббиёт учун мўлжалланган буюмлар реализация қилиш бўйича айланма солиқ солишдан озод қилинган. Дори (ветеринария) воситалари, тиббиёт ва ветеринария учун мўлжалланган буюмлар реализацияси бўйича айланмаларнинг қўшилган қиймат солиғидан имтиёзини бекор қилиш.

2. Ўзбекистон Республикасида айрим солиқ имтиёзлари долзарблигини йўқотганлиги сабабли рақобат муҳитига тўсқинлик қилувчи индивидуал хусусиятга эга бўлган ва самарасиз ҳолатларга тўғри келаётган солиқ имтиёзларини Вазирлар Маҳкамаси қарорлари ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармони ва қарорларида белгиланган солиқ имтиёзларининг айримларини бекор қилиш ёки барча солиқ имтиёзларини ягона реестр қилиб такомиллаштириш мақсадга мувофиқ бўлади. Бунда инвесторлар ва тадбиркорларга қулай шарт-шароитлар яратиш, бундан ташқари бюджетига қўшимча маблағлар тушиши таъминланади ҳамда тадбиркорлик субъектларига берилган солиқ имтиёзларидан самарали фойдаланиш имконияти яратилади.

Манба ва фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси, 05.01.2019 й.
2. Абдуллаев А. Солиқ тўловлари ҳисоби ва таҳлилини такомиллаштириш бўйича PhD автореферати. IAS-12 «Income Taxes», БҲХС, «Фойдадан солиқ».
3. Куан Кунву. Анализ и устройство информационный системы. – Пекин: Унверситет Цинхуа, 2006. – 317 стр.
4. Пачоли Л. Трактат о счетах и записях. / Под ред. проф. М.И.Кутера. – М.: Финансы и статистика; – Краснодар: Просвещенте-Юг, 2009.
5. Суан Суоди. Влияние внешних факторов на бухгалтерский учет в КИР. Экономическое и научно-техническое сотрудничество, 2005, 45 стр.
6. Лю Юю. О Принципе контроля матерической страны в законодательстве ЕС о финансовых услугах Вопросы юриспруденции. 2006. – 132 стр.
7. Мишк Г., Мюллер Г., Гернон Х. Учет. Международная перспектива. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 135 стр.
8. Киселева И.В., Кулиш Н.В. Эволюция моделей бухгалтерского учёта. Экономические науки, № 58-2, 11.01.2017.
9. Курбонов З.Н. Солиқ ҳисоби ва аудити. Ўқув қўлланма. – Т., 2012. – 176 б. (21)
10. Волкова О.Н. Управленческий анализ. Учеб. – М.: ТК Велбе, изд-во Проспект, 2007. Ст. 9-304 с.
11. <https://www.lex.uz> – Ўзбекистон Республикаси қонунлари базаси сайти.
12. <https://www.soliq.uz> – Солиқ қўмитаси сайти.
13. <https://www.imv.uz> – Иқтисодиёт ва молия вазирлиги сайти.

 https://doi.org/10.55439/ECED/vol25_iss2/a29

ЎЗБЕКИСТОНДА ТАЪЛИМ КРЕДИТИ ТИЗИМИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Расулов Акмал Абдунаимович

Тошкент давлат иқтисодиёт университети
хузуридаги «Ўзбекистон иқтисодиётини
ривожлантиришнинг илмий асослари ва
муаммолари» илмий-тадқиқот маркази
мустақил изланувчиси

Аннотация. Мақолада Ўзбекистонда таълим кредити тизimini ривожлантириш истиқболлари ўрганиб чиқилган. Халқаро ва илғор тажрибалардан келиб чиқиб, Ўзбекистонда таълим кредит тизimini ривожлантиришнинг бир қанча асосий йўналишлари белгилаб берилди ва мавзу якунида хулоса шакллантирилган.

Калит сўзлар: молиялаштириш, грант, стипендия дастурлари, таълим кредитлари, талаба

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ КРЕДИТНОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ

Расулов Акмаль Абдунаимович

Независимый исследователь исследовательского центра
«Научные основы и проблемы развития экономики Узбекистана»
при Ташкентском государственном экономическом университете

Аннотация. В статье рассматриваются перспективы развития кредитной системы образования в Узбекистане. На основе международного и передового опыта были определены несколько основных направлений развития кредитной системы образования в Узбекистане и в конце темы сформулирован вывод.

Ключевые слова: финансирование, грант, стипендиальные программы, образовательные кредиты, студент.